
*Лариса
Карачевцева*

ПРОТЕСТ З ПОЗИЦІЇ ФІЛОСОФА, ЩО РОЗМІРКОВУЄ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Я хотіла би долучитися до розмови про сутність громадського протесту і протестності загалом з позиції філософа, що міркує про поняття справедливості. Адже з огляду на етичну перспективу виникає багато запитань, зокрема: чи громадський протест коригує справедливе державотворення, чи, навпаки, підважує порядок справедливості?

Загалом один з режимів філософської рефлексії сьогодні — це пошук шляхів розв'язання проблеми (у тому числі — на методологічному рівні), що полягає у зіткненні універсального й партикулярного. В царині етики ця складність втілюється як проблема визначення природи етичних спонук — універсальних чи партикулярних. Так, наприклад, якщо в соціумі особа діє морально, то виникає питання, що є джерелом її моральності — особистісне (партикулярне) засвоєння універсальної норми чи її власна партикулярна етична ініціатива, яку вона самочинно, на свій страх і ризик, інвестує до універсального порядку, засвідчуючи його легітимність? Відтак, чи універсальність проявляється в мені примусовим чином як анонімна спонuka діяти морально, чи моральність є моїм особистісним рішенням, моєю етичною «творчістю», моїм особистим внеском в утвердження певного загальнозначущого стану речей, що претендує на універсальність? Іншими словами, хто є автором цієї етичної спонuki — партикулярне «я» чи універсальне «все»? Згадана складність має пряме відношення до проблеми громадського протесту та етичних підвалин протестності.

© Л. КАРАЧЕВЦЕВА,
2018

Забігаючи наперед, зауважу, що без утвердження партикулярної (не-універсальної, без-основної) етичної ініціативи годі сподіватися на життєздатність громадянського соціуму.

Надихаючою силою громадянського суспільства є прагнення справедливості. Утім, сама справедливість як етичний регулятив громадянського суспільства виявляється проблемою. З одного боку, ідея справедливості належить критичному ресурсу громадянського суспільства: громадські ініціативи оскаржують наявний стан речей в ім'я справедливості. З іншого боку, внутрішній смисл справедливості як зрівняння, зваження й урівноваження полягає в досягненні суспільством рівності й гармонії. Адже справедливість є порядком універсальності, морально-етичним каркасом суспільства і відтак, вона є чинником стабілізації. Виникає питання, чи можуть у справедливості як етичному понятті поєднуватися значення оскарження начала (ан-архічність) у розумінні етичної незумовленості універсальним, як сингулярний моральний імпульс, і водночас засадничої «архічності» — здатності впорядковувати й бути порядком, тобто створювати режими універсальності?

Сучасна філософська думка ствердно відповідає на це запитання. В горизонті переосмислення де-онтологізованого поняття справедливості Емануеля Левінаса, здійснюються спроби представити новий концепт справедливості як водночас ідеал і рушій громадянського суспільства. Відмітною ознакою цієї справедливості є її *нефіксований* характер. Так, наприклад, для Саймона Кричлі питання про смисл і межі справедливості, чинність її суду в тій чи іншій ситуації є засадою саморевізії демократії, що динамізує її розвиток як політичної форми людського співжиття. Жак Деріда, всупереч дискурсу легітимувальної підстави, артикулює значення без-основної справедливості у формулі «рішення іншого, що приймається в мені»: політичне рішення не дедукується з напередданої концепції справедливості, натомість воно виникає з контингентного контексту як уміння відповідати на етичний виклик. Загалом для сучасної рефлексії характерна позиція, що прагнення повного втілення універсального в одиничному чи прагнення одиничного презентувати себе як втілення універсального мають бути заперечені. Справедливість, відтак, є і «ідеальною універсальністю», що існує в формі «абсолютних і безконечних вимог, що символічно постають проти обмежень будь-якої інституції» (Е. Балібар), і «мистецтвом відповіді на етичну вимогу іншого» (С. Кричлі), що, своєю чергою, може оприявнитись як громадянський «дискурс дії» (П. Рікер). Етика набуває характеру незавершеності і відкритості, що відповідає динамічній природі громадянського суспільства.

Очевидно, що така інтенція на де-універсалізацію, а відтак — і релятивізацію, сфери етичного на користь її багатопланової людяної присутності в ситуаціях тут і тепер, не позбавлена суперечностей. Ми можемо діагностувати низку проблем, що вона викликає. По-перше, це небезпека невизнання такої справедливості у зв'язку з відсутністю в ній характеру загально-

значущості: «не-універсальність» — це не тільки безумовність, але й необов'язковість. По-друге, це суперечність, що полягає в появі різних «режимів» справедливості, зумовлених контекстуальним характером без-основної справедливості: яка ж тоді вона справедливість, якщо має ознаки вибірковості? По-третє, це загроза множення окремих моральних норм і рішень, що, в тому числі, можуть конфліктувати між собою. Тут слід зауважити, що без-основна справедливість — це певний модус самозасвідчення ідеї справедливості в соціумі, але не оскарження значення й етичного смислу справедливості як таких: в цьому розумінні справедливість навіть у своїх конкретно-партикулярних виявах не втрачає належності до «ідеальної універсальності» (Е. Балібар).

Карачевцева, Лариса — кандидат філософських наук, молодший науковий співробітник відділу філософії культури, етики і естетики, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.
